

การบัญชีนิติวิทยา: การยกระดับสู่ การเป็นวิชาชีพในประเทศไทย

Forensic Accounting: The Profession Enhancement in Thailand

พันโท อิฐนันท์ ปุระณะพรรค์

กองแผนและโครงการ สำนักนโยบายและแผน
กรมยุทธการทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย

Lt. Col. Itanan Puranaphan

Plans and Projects Division, Office of Policy and Planning,
Directorate of Joint Operations, Royal Thai Armed Forces Headquarters

รศ.ดร.สมนทิพย์ จิตสว่าง (อาจารย์ที่ปรึกษา)

ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต อาชีววิทยาและงานยุติธรรม
หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Assoc.Prof.Dr.Sumonthip Chitsawang (Advisor)

Chair of Ph.D. Program in Criminology and Criminal Justice,
Head of Sociology and Anthropology,
Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

การบัญชีนิติวิทยา: การยกระดับสู่การเป็นวิชาชีพในประเทศไทย

พันโท อัฐนันท์ ปุระนระพรรค์¹

กองแผนและโครงการ สำนักนโยบายและแผน

กรมยุทธการทหาร กองบัญชาการกองทัพอากาศ

รศ.ดร.สุนทกัญญา จิตสว่าง (อาจารย์ที่ปรึกษา)

ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม

หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ได้รับบทความต้นฉบับ: 9 มิถุนายน 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 7 กรกฎาคม 2563

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 10 กรกฎาคม 2563

บทคัดย่อ

“การบัญชีนิติวิทยา” เป็นคำที่วงการนักบัญชีและผู้สอบบัญชีเคยได้ยินมากกว่า 20 ปีแล้ว แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในสังคมไทย ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจความหมาย ไม่ทราบบทบาทหน้าที่ และความสำคัญของอาชีพนี้ ทั้งที่นักบัญชีนิติวิทยาเป็นผู้อยู่เบื้องหลังกระบวนการยุติธรรมที่สำคัญยิ่ง ในการสืบสวน รวบรวม และพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในชั้นศาล

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความหมายและบทบาทหน้าที่ของนักบัญชีนิติวิทยาความเกี่ยวข้องระหว่างนักบัญชีนิติวิทยากับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมไซเบอร์ รวมทั้งความคืบหน้าของการขับเคลื่อนการยกระดับการบัญชีนิติวิทยาสู่การเป็นวิชาชีพในประเทศไทย เพื่อเป็นกลไกในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ซึ่งใช้การก่ออาชญากรรมไซเบอร์เป็นเครื่องมือในบริบทสังคมยุคโลกาภิวัตน์ดิจิทัล

คำสำคัญ: การบัญชีนิติวิทยา อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมไซเบอร์ อาชีวศึกษา
กระบวนการยุติธรรม

¹ นิสิต ปริญญาเอก อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าราชการสำนักนโยบายและแผน กรมยุทธการทหาร กองบัญชาการกองทัพอากาศ ผู้อำนวยการสถาบันฝึกอบรมการบัญชี Creative Accounting Academy และอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยต่าง ๆ Line ID: itanan.cando Facebook Page: Creative Accounting Academy

Forensic Accounting: The Profession Enhancement in Thailand

Lt. Col. Itanan Puranaphan

Plans and Projects Division, Office of Policy and Planning,
Directorate of Joint Operations, Royal Thai Armed Forces Headquarters

Assoc.Prof.Dr.Sumonthip Chitsawang (Advisor)

Chair of Ph.D. Program in Criminology and Criminal Justice,
Head of Sociology and Anthropology,
Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Received: June 9, 2020

Revised: July 7, 2020

Accepted: July 10, 2020

ABSTRACT

“Forensic Accounting” has been well-known and related to accountant and auditor field for over 20 years. However, forensic accounting is still very new and not familiar to Thai society, most people don’t understand the definition, the role and the importance of this occupation. Despite the fact that forensic accountant is a wire-puller in criminal justice system for investigation collection and demonstrating that the testimony in economic crime lawsuit, other than be expert witness in the court.

The objective of this article is to present the definition and role of forensic accountant. This article illustrates the relevance between forensic accounting vs. economic crime and cybercrime. In addition to the progress of the implementation to enhance forensic accounting towards profession in Thailand for the prevention and suppression of modern economic crime with the use of cybercrime in the social context of digital globalization.

Keywords: *Forensic Accounting, Economic Crime, Cybercrime, Criminology, Criminal Justice System*

■ บทนำ

Forensic Accounting มีผู้แปลเป็นภาษาไทยในหลายคำ เช่น การบัญชีนิติเวช การบัญชีสืบสวน (นิร อองอาจสิทธิกุล และ เสาวนีย์ สิชฌวัฒน์, 2546) การบัญชีนิติเวชศาสตร์ และการบัญชีนิติวิทยา (สมชาย ศุภธาดา, 2562) ซึ่ง ศิริพันธ์ จ้อยพุดชา (2563) กล่าวว่า ผศ.สมชาย ศุภธาดา² เป็นผู้ที่ทำให้ประเทศไทยรู้จักคำว่า Forensic Accounting จากบทความเรื่อง “การบัญชีนิติเวชศาสตร์: ถึงเวลาที่นักบัญชีไม่อาจปฏิเสธ” ในวารสาร นักบัญชีปี 2541 ซึ่งผ่านมาถึงปัจจุบันปี 2563 ถือเป็นความพยายามกว่า 20 ปี แห่งการขับเคลื่อนวิชาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยาให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

โครงการวุฒิปริญญาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC) เป็นการขับเคลื่อนนโยบายก้าวแรกที่สำคัญของการยกระดับวิชาชีพด้านนี้ ในการสร้างนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) สำหรับเป็นกลไกในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่งใช้การก่ออาชญากรรมไซเบอร์เป็นเครื่องมือ เพื่อให้ภาครัฐและภาคเอกชนมีความโปร่งใสและมีธรรมาภิบาลอันจะนำพาสังคมและประเทศชาติก้าวสู่ความเจริญศิวิไลซ์ต่อไป

■ การบัญชีนิติวิทยาคืออะไร

Institute of Certified Forensic Accountants (ICFA) กล่าวว่า การบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting) ไม่ใช่ นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science) นิติจิตเวช (Forensic Psychiatry) หรือ นิติอาชญาวิทยา (Forensic Criminology) ฯลฯ ที่เกี่ยวกับความตาย แต่นักบัญชีนิติวิทยา เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม การสืบสวน การวิเคราะห์ทางการเงิน และกระบวนการบัญชี การตรวจจับทุจริต (Fraud) หรืออาชญากรรมเศรษฐกิจ (White-collar Crime) เป็นงานส่วนหนึ่งของการบัญชี การทุจริตสามารถป้องกันได้โดยผู้ตรวจสอบภายใน (Internal Audit) หรือภายนอก (External Audit) ตรวจสอบเป็นระยะ เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติตามระเบียบ (Compliance) ของบัญชีบริษัทให้เป็นไปตามหลักการบัญชีและนโยบายองค์กร ดังนั้น จำเป็นต้องสร้างการบัญชีประเภทใหม่เพื่อพิสูจน์การทุจริต ระบุรายการธุรกรรมการทุจริต เรียกการบัญชีในด้านนี้ว่า “การบัญชีนิติวิทยา” ซึ่งนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) ต้องมีทักษะการบัญชี การตรวจสอบ (Auditing) และการสืบสวน (Investigative) ต้องตอบสนองและสื่อสารข้อมูลทางการเงินอย่างรัดกุมชัดเจนในการพิจารณาคดีในชั้นศาลในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witnesses) และที่ปรึกษาในการดำเนินคดี (Litigation Consultants)

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) กล่าวว่า นักบัญชีนิติวิทยา รวมความรู้ด้านการบัญชีกับทักษะการสืบสวนในการสนับสนุนการดำเนินคดี นักบัญชีนิติวิทยาอาจถูกว่าจ้างโดยสำนักงานสอบบัญชี ในแผนกการบัญชีนิติวิทยา สำนักงานที่ปรึกษาด้านความเสี่ยงและการบัญชีนิติวิทยา สำนักงานนายความ หน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย บริษัทประกันภัย หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการเงิน เนื่องจากความต้องการนักบัญชีนิติวิทยาของสังคมในการต่อต้านทุจริตที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างงานที่เกี่ยวข้องกับนักบัญชีนิติวิทยา เช่น การฟอกเงิน (Money laundering) การสืบสวนการทุจริตของพนักงาน (Employee fraud investigations) ตรวจสอบการ Kiting การทุจริตในการทำสัญญาและจัดซื้อจัดจ้าง (Contract and procurement fraud) การยักยอกทรัพย์สิน (Asset misappropriation) การทุจริตในหลักทรัพย์ (หุ้น) (Securities fraud) การทุจริตในงบการเงิน (Financial statement fraud) การล้มบงผูก (Bankruptcy fraud) และการทุจริตบัตรเครดิต (Credit card fraud) เป็นต้น

² ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อน โครงการประกาศนียบัตรความรู้ด้านการบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC) สภาวิชาชีพบัญชี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาการบัญชี / รองคณบดี / ผู้อำนวยการโครงการ MBA)

Association of International Certified Professional Accountants (AICPA) ระบุใน Statement on standard for forensic services No.1 ถึงการให้บริการของนักบัญชีนิติวิทยา 2 ภารกิจ ได้แก่

1. การดำเนินคดี (Litigation) ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญ (Expert Witness) ที่ปรึกษา (Consultant) คนกลาง (Neutral) ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) หรือ อนุญาโตตุลาการ (Arbitrator) เพื่อแก้ไขข้อพิพาทของคู่กรณี ซึ่งไม่จำกัดแค่เพียงการดำเนินคดีในชั้นศาลเท่านั้นแต่รวมถึงวิธีการเลือกอื่นด้วย ซึ่งเป็นไปตามหลักการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) และยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เพื่อแก้ปัญหาอาญาเพื่อ คดีชั้นศาล คนล้นคุก (จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, 2562)

2. การสืบสวน (Investigation) เพื่อตอบสนองต่อข้อสงสัยที่อาจมีการกระทำผิดกฎหมาย โดยรวบรวม (Collect) วิเคราะห์ (Analyze) ประเมิน (Evaluate) หรือตีความหลักฐาน (Interpret Evident) ในการช่วยเหลือผู้มีส่วนได้เสีย (เช่น ลูกค้า คณะกรรมการ ผู้ตรวจสอบ (ผู้สอบบัญชี/ผู้ตรวจสอบภายใน) และผู้กำกับดูแล เป็นต้น) ให้ได้ข้อสรุปต่อข้อสงสัยนั้น

สมชาย ศุภธาดา (2562) กล่าวว่า การบัญชีนิติวิทยา เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ความรู้ด้านการบัญชี การเงิน เศรษฐศาสตร์ สถิติ กฎหมาย การวิจัย และเทคนิควิธีการสืบสวน เพื่อเก็บข้อมูล ทำการวิเคราะห์ และสื่อสารสิ่งที่ค้นพบ เพื่อประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม ถือว่าเป็นการตรวจสอบเพื่อพิสูจน์หรือค้นพบหลักฐานประกอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทุจริตหรือคดีความที่มีลักษณะแตกต่างจากการตรวจสอบบัญชีโดยผู้สอบบัญชีทั่วไป

จากคำอธิบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการบัญชีนิติวิทยาและ ผศ.สมชาย ศุภธาดา ผู้บุกเบิกการบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย สรุปได้ว่า การบัญชีนิติวิทยา คือ การนำศาสตร์และทักษะศิลป์ด้านการบัญชี การเงิน เศรษฐศาสตร์ การตรวจสอบ การสืบสวน กฎหมาย อาชญวิทยา และกระบวนการยุติธรรม มาประยุกต์ใช้ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Crime) ด้วยการสืบสวนรวบรวมตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางการเงิน และ/หรือ เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในชั้นศาล เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินคดี หรือเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ตามลักษณะและข้อตกลงในการรับงาน

■ การบัญชีนิติวิทยากับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมไซเบอร์

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนโครงการประกาศนียบัตรความรู้ด้านการบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC) สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ กล่าวถึงสาเหตุที่ต้องมีนักบัญชีนิติวิทยาและโครงการ FAC เนื่องจาก (1) การทุจริตแพร่หลายสร้างความเสียหายอย่างมากต่อองค์กร (2) กิจการล้มละลายจากการแต่งงบการเงิน (3) ความขัดแย้งทางธุรกิจการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายระหว่างกัน (4) การฟอกเงินระบอบ (5) สายงานบัญชีบางส่วนถูกแทนที่ด้วย Artificial Intelligence (AI) (6) คดีอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจในวงกว้าง

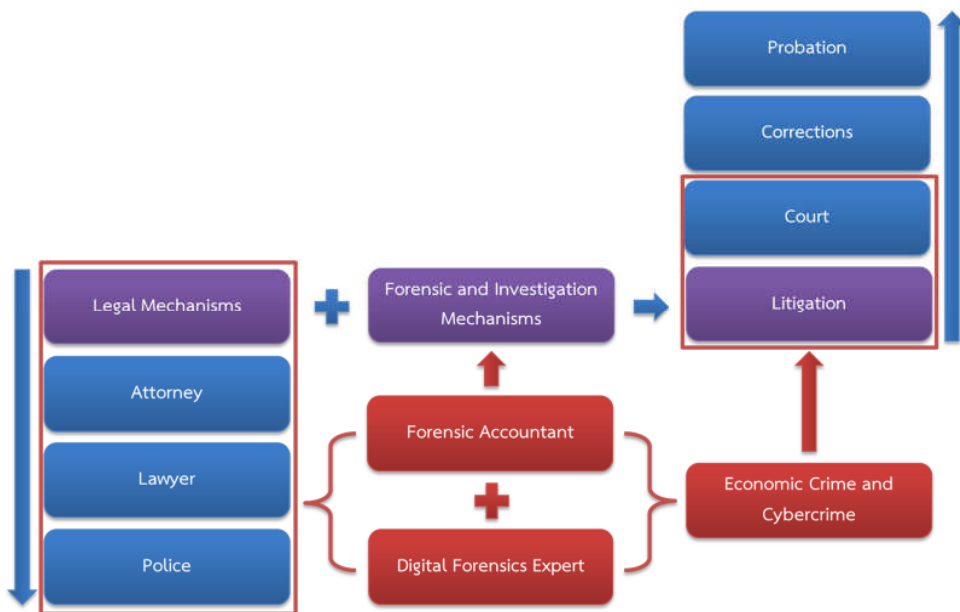
The Federal Bureau of Investigation (FBI) ระบุว่าอาชญากรรมทางการเงิน (Financial Crime) ประกอบด้วย การทุจริตในองค์กร (Corporate Fraud) การทุจริตสินค้าและหลักทรัพย์ (Commodities and Securities Fraud) การทุจริตการจำนองทรัพย์สิน (Mortgage Fraud) การทุจริตด้านสุขภาพ (Healthcare Fraud) การทุจริตสถาบันการเงิน (Financial Institution Fraud) การทุจริตการประกันภัย (Insurance Fraud) การหลอกลวงผู้บริโภค (Mass Marketing Fraud) และการฟอกเงิน (Money Laundering) ซึ่งอาชญากรรมทางการเงิน (Financial Crime) ถูกเรียกว่า อาชญากรรมเศรษฐกิจ (Economic Crime) หรืออาชญากรรมปกขาว (White-collar Crime) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเพิ่มเติม เช่น การใช้ข้อมูลภายในสำหรับการซื้อขายสินค้าหรือหลักทรัพย์ (Insider Dealing / Trading) การเงินของผู้ก่อการร้ายหรือการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้าย (Terrorist Financing)

การละเมิดกฎหมายตลาดหลักทรัพย์และการปั่นหุ้น (Market Abuse and Market Manipulation) (Nic Ryder, 2018) และ ACFE ได้จัดประเภทของการทุจริตเป็น 3 ประเภท เป็น The Fraud Tree (ต้นไม้ทุจริต) ได้แก่ (1) การคอร์รัปชัน (Corruption) ได้แก่ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (Conflict of Interest) การติดสินบน (Bribery) การให้ค่าธรรมเนียมที่ผิดกฎหมาย (Illegal Gratuities) การข่มขู่เรียกผลประโยชน์ (Economic Extortion) (2) การยักยอกทรัพย์สิน (Asset Misappropriation) ได้แก่ การยักยอกเงินสด (Cash) การยักยอกสินค้าและทรัพย์สินอื่น ๆ (Inventory and All Other Assets) (3) ทุจริตงบการเงิน (Financial Statement Fraud) ได้แก่ Financial และ Non-Financial เช่น การตกแต่งกำไร (Earnings Management & Manipulation) ให้ Overstatements หรือ Understatement การปลอมแปลงหนังสือรับรองการจ้างงาน เอกสารภายใน และเอกสารภายนอก เป็นต้น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เป็นการฉ้อโกงหรือหลอกลวงที่กระทำโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการเงิน ธุรกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มีความชำนาญจากประสบการณ์ทางวิชาชีพ โดยช่องว่างของกฎหมาย รวมทั้งอาศัยอำนาจของนักการเมืองในการกระทำผิด เนื่องจากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมักกระทำโดยผู้ที่มีสิทธิพิเศษในชนชั้นนายทุนซึ่งมีการฟ้องร้องดำเนินคดีอย่างจริงจังน้อยมาก (สมชาย ศุภธาดา, 2562 : 8-2) ซึ่งเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Inequality) ของระบบทุนนิยม (Capitalism) ระหว่างชนชั้นนายทุน (Capitalist) และชนชั้นแรงงาน (Wage Workers) ตามทฤษฎีของ Karl Marx (กิริติ ชื่นพิทยารุ, 2562)

การที่ผู้เสียหายจะดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว รวมทั้งอาชญากรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีได้กล่าวถึง จำเป็นต้องสืบสวนรวบรวมตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานเพื่อแสดงในชั้นศาล หรือแม้จะไม่ดำเนินคดีโดยใกล้เคียงข้อพิพาทและเรียกร้องชดเชยค่าเสียหายกันเอง พยานหลักฐานยังเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการพิสูจน์การกระทำผิด มัดตัวผู้กระทำผิด และการเจรจาต่อรองค่าเสียหาย งานสืบสวนรวบรวมตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานดังกล่าวล้วนเป็นงานของนักบัญชีนิติวิทยาที่มีบทบาทเป็นผู้อยู่เบื้องหลังที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรม (Criminal Justice Systems) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่องกันของตำรวจ อัยการ ศาล คุมประพฤติ และราชทัณฑ์ อันเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานยุติธรรม (Criminal Justice Administration) คือ Input อาชญากรรม Process กระบวนการยุติธรรม และ Output ลดอาชญากรรม (สุพจน์ สุโรจน์, 2562) โดยในขั้นก่อนแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ และ/หรือ ติดต่อทนายความ ผู้เสียหายที่มีความสงสัยกังวลจะจ้างนักบัญชีนิติวิทยา (ภาคเอกชน) เพื่อพิสูจน์ทราบการกระทำผิดและผู้กระทำผิดให้ในเบื้องต้นก่อนสืบสวนหาหลักฐานในเชิงลึกเพื่อสนับสนุนการดำเนินคดีในชั้นศาล และ/หรือ เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญต่อไปบางกรณีคดีที่กระทบต่อสาธารณะและเข้าเงื่อนไขหรือความผิดมูลฐานของหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement) เจ้าหน้าที่สืบสวนของหน่วยงานเหล่านั้นคือนักบัญชีนิติวิทยา (ภาครัฐ) ที่สนับสนุนเจ้าหน้าที่สอบสวนหรือนิติกรในการสืบสวนหาพยานหลักฐานจนสามารถตั้งสำนวนส่งดำเนินคดีในชั้นศาลได้

อาชญากรรมทางเศรษฐกิจในภาคเอกชน หากผู้กระทำผิดเป็นพนักงานภายในบริษัทและไม่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะอาจจบข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยหรือทนายความส่งฟ้องศาลเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย นักบัญชีนิติวิทยาจะมีบทบาทไม่ครอบคลุมทุกกระบวนการยุติธรรม แต่สำหรับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นคดีอาญาเกี่ยวข้องกับภาครัฐและส่งผลกระทบต่อสาธารณะ นักบัญชีนิติวิทยาอาจเกี่ยวข้องในทุกกระบวนการยุติธรรมทั้งในฐานะ Outsource ภาคเอกชนหรือเจ้าหน้าที่สืบสวนภาครัฐในหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ เช่น กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ป.ป.ง.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (บก.ปอศ.) กรมสรรพากร สำนักงานคณะกรรมการการแข่งขัน

ทางการค้า (OTCC) และหน่วยงานด้านความมั่นคง³ ทั้งนี้หากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้นเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมไซเบอร์จำเป็นต้องใช้นักนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัล (Digital Forensics) ร่วมสืบสวนด้วย โดยในภาคเอกชนอาจมีฝ่าย Cybersecurity ที่รับผิดชอบทั้งการป้องกัน (Prevention) และการตรวจพบ (Detection) หรืออาจจ้าง Outsource มาตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานดิจิทัลเช่นเดียวกับนักบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ซึ่งปกติจะเป็น Outsource ส่วนในภาครัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้าน Digital Forensics เช่น กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (TCSD) และศูนย์ประสานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยระบบคอมพิวเตอร์ประเทศไทย (Thailand Computer Emergency Response Team: ThaiCERT)⁴ เป็นต้น หน่วยงานภาครัฐเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลและบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันไป เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลรัษฎากร พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ร.บ.การเงินการธนาคาร พ.ร.บ.หลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ร.บ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ร.บ.ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดเป็นศูนย์ประสานงานหลักด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจดังเช่นอาชญากรรมไซเบอร์ซึ่งมี ThaiCERT เป็นศูนย์ประสานงานหลัก

ภาพที่ 1 นักบัญชีนิติวิทยาศาสตร์และนักนิติวิทยาศาสตร์ดิจิทัลในกระบวนการยุติธรรม
(ที่มา: โครงร่างดัชนีพันธกิจของผู้เขียน)

³ หน่วยงานด้านความมั่นคง เช่น สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และ กองทัพบกไทย เป็นหน่วยงานสนับสนุนในการตอบสนองต่อภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (Non-traditional Threats) ให้แก่หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ในภารกิจที่มีความเสี่ยงสูงและเกินขีดความสามารถของหน่วยงานหลัก เช่น ภัยพิบัติ (Disaster) การโจมตีทางไซเบอร์ (Cyber Attacks) การก่อการร้ายและการก่อความไม่สงบ (Terrorism and Insurgency) อาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Crime) (อาทิเช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Crime) การค้ามนุษย์ (Human Trafficking) ยาเสพติด (Drug) อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) เป็นต้น) และโรคระบาดและสงครามชีวภาพ (Disease and Biological warfare) (วุฒิสภา วารสารวิชาการ, 2563)

⁴ ThaiCERT อยู่ภายใต้สังกัด สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) มีหน้าที่ตอบสนองและจัดการกับเหตุการณ์ความมั่นคงปลอดภัยคอมพิวเตอร์ (Incident Response) และให้การสนับสนุนที่จำเป็นและคำแนะนำในการแก้ไขภัยคุกคามความมั่นคงปลอดภัยทางด้านการคอมพิวเตอร์ รวมทั้งติดตามและเผยแพร่ข่าวสารและเหตุการณ์ทางด้านการมั่นคงปลอดภัยทางด้านการคอมพิวเตอร์ต่อสาธารณชน ตลอดจนทำการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือและแนวทางต่าง ๆ ในการปฏิบัติเพื่อเพิ่มความมั่นคงปลอดภัยในการใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (ที่มา : <https://www.thaicert.or.th/about.html>)

PwC's Thailand Economic Crime and Fraud Survey 2020 รายงานว่า บริษัทในประเทศไทย 33% จาก 286 บริษัทที่ตอบแบบสอบถาม เคยได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในห้วง 2 ปี ที่ผ่านมา ผลสำรวจในปี 2020 น้อยลงกว่าปี 2018 เพราะตรวจไม่พบ เนื่องจากผู้กระทำความผิดมีวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ที่แยบยลขึ้น บริษัทส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญในการใช้เทคโนโลยีโดยเฉพาะ AI ในการต่อสู้กับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ สถิติอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ 5 อันดับแรก ได้แก่ การยักยอกทรัพย์สิน (Asset Misappropriation) การทุจริตจัดซื้อ (Procurement Fraud) การติดสินบนและการคอร์รัปชัน (Bribery and Corruption) การทุจริตงบการเงิน (Accounting/Financial Statement Fraud) และอาชญากรรมไซเบอร์ (Cybercrime) ซึ่งในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการกระทำความผิดโดยบุคลากรภายใน ต่างจากทั่วโลกที่ส่วนใหญ่กระทำความผิดโดยบุคคลภายนอก อาชญากรรมทางเศรษฐกิจในประเทศไทยและทั่วโลกมักตรวจพบได้โดย Whistleblower ผู้ตรวจสอบภายใน (Internal Audit) และการควบคุมทั่วไปในการบริหารความเสี่ยงด้านการทุจริต (General Fraud Risk Management Controls) โดยผู้สอบบัญชี (External Audit) ตรวจพบได้น้อยที่สุด วิธีแก้ปัญหาที่นิยมที่สุด คือ การเลิกจ้างพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด รองลงมาคือ การปรับปรุงระบบควบคุมภายในให้แข็งแกร่งขึ้น และยกระดับนโยบายและกระบวนการตอบสนองต่อเหตุการณ์ทุจริต ทั้งนี้ผลสำรวจครั้งก่อนในปี 2018 พบว่า การยักยอกทรัพย์สิน ทั้งในประเทศไทยและทั่วโลกเป็นอันดับ 1 เช่นเดียวกับปี 2020 และทั่วโลกประสบปัญหา Cybercrime เป็นอันดับ 2 และประเทศไทยเป็นอันดับ 3 ที่น่าสนใจคือ เหตุใด Cybercrime ในปี 2020 จึงตกไปเป็นอันดับ 5 นั้นคงเป็นไปตามสรุปผลสำรวจในปี 2020 ที่ว่าบริษัทส่วนใหญ่ตรวจไม่พบเนื่องจากตามเทคโนโลยีผู้กระทำความผิดไม่ทัน โดยผลสำรวจในปี 2018 พบว่า Cybercrime ส่วนใหญ่ คือ Malware และ Phishing นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญคาดว่าองค์กรต่าง ๆ อาจมีการตรวจพบ Malware แต่ไม่กล้าตอบแบบสำรวจหรือดำเนินคดีตามกฎหมาย เนื่องจากกลัวจะกระทบต่อชื่อเสียงขององค์กรและอาจสูญเสียความไว้วางใจจากลูกค้า

ในยุคโลกาภิวัตน์ดิจิทัล (Digital Globalization) อาชญากรรมไซเบอร์ (Cybercrime) ย่อมเกิดขึ้นพร้อมบริบทสังคมยุค Digital ที่มีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ก้าวสู่สังคมไร้เงินสด (Cashless Society) มีการทำธุรกรรมการเงินออนไลน์ (e-Payment) การใช้สกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency)⁵ การใช้เงินดิจิทัลของธนาคารกลาง (Central Bank Digital Currency: CBDC)⁶ การใช้ระบบ Enterprise Resource Planning (ERP) การใช้ระบบ Cloud Storage การเป็น Paperless ด้วยระบบ Electronic Data Interchange (EDI) / Financial Electronic Data Interchange (FEDI) การใช้ Big Data และ Artificial Intelligence (AI) รวมทั้งโครงการ Neuralink⁷ ในอนาคต ประกอบกับการทำธุรกรรมเชื่อมโยง ผ่านเครือข่ายกับต่างประเทศทั่วโลก (Global Network) เป็น Internet of Things (IoT) ส่งผลเป็นอาชญากรรมที่กว้างขวางและเชื่อมโยงเป็นลักษณะ Global Criminal

⁵ Cryptocurrency เป็นสกุลเงินใหม่ที่เกิดขึ้นจากกลไกคณิตศาสตร์ที่กำหนดจำนวนไว้จำกัด ต้องใช้ระบบคอมพิวเตอร์ถอดรหัสเพื่อนำเงินออกจากกลไก สกุลเงินใหม่นี้สร้างขึ้นเพื่อลดการรวมศูนย์ของระบบการชำระเงินผ่านสถาบันการเงินให้สามารถกระจายไปยังผู้ใช้ในเครือข่ายสกุลเงินนั้น ๆ ได้ โดยใช้เทคโนโลยีบล็อกเชน (blockchain) ติดตามการเคลื่อนไหวของเงินแม้จะไม่มีตัวกลางและสามารถป้องกันการปลอมแปลงได้ด้วยการเข้ารหัส/โอนเงินจึงอยู่แค่ภายในเครือข่าย ซึ่งมีข้อดีที่รวดเร็ว ต้นทุนต่ำ และปลอดภัย แต่ธนาคารกลางส่วนใหญ่ยังไม่รับรองว่า Cryptocurrency ที่เอกชนสร้างขึ้นมา สามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ยังไม่เป็นสื่อกลางในการชำระเงินและไม่ถูกใช้เป็นหน่วยกำหนดราคาสินค้าของ แคมเปญค่ายังผันผวนมาก (ที่มา: ธปท. https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_01Feb2019.aspx)

⁶ Central Bank Digital Currency (CBDC) ใช้เรียก สกุลเงินดิจิทัลที่ออกโดยธนาคารกลางของแต่ละประเทศ CBDC จะต่างจาก Cryptocurrency เพราะผู้ออกเหรียญคือธนาคารกลาง แต่ Cryptocurrency เป็นเอกชน CBDC มีลักษณะเป็น Stablecoin หรือเหรียญที่มูลค่าแทบจะไม่ผันผวนเลย โดยมูลค่าเหรียญจะถูกตรึงไว้กับสินทรัพย์ที่อยู่เบื้องหลัง เช่น ทองคำ ในขณะที่ Cryptocurrency ไม่มีสินทรัพย์หนุนหลังทำให้มูลค่าผันผวนมาก CBDC จึงไม่สามารถใช้เก็งกำไรได้ เพราะวัตถุประสงค์ของการออก CBDC ต้องการให้เป็นตัวแทนของเงินจริงๆ มูลค่าของเหรียญจึงมีเสถียรภาพไม่ต่างกับเงินที่เราใช้อยู่ในปัจจุบัน (ที่มา : efin https://www.efinancethai.com/Advertorial/AdvertorialMain.aspx?name=ad_202002281228)

⁷ โครงการ Neuralink เป็นการเชื่อมสมองมนุษย์เข้าคอมพิวเตอร์เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยให้สามารถควบคุมอุปกรณ์สมาร์ตโฟน คอมพิวเตอร์ และปัญญาประดิษฐ์ (ที่มา: The Standard <https://thestandard.co/neuralink>)

โดยอาชญากรรมไซเบอร์จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เช่น Identity Theft Fraud, Ransomware & Malware, Phishing, Spam, Spyware, Worm, Trap Doors, Trojan Horse, Sextortion, Romance Scams, Cryptojacking, Logic Bombs และ Cyber Terrorism เป็นต้น จะเห็นได้ว่าอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบันมักเกิดขึ้นควบคู่กับอาชญากรรมไซเบอร์และเกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Organized Crime) เรียกได้ว่าเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจข้ามชาติ (Transnational Economic Crime) และแม้ไม่ใช่อาชญากรรมทางเศรษฐกิจข้ามชาติ แต่เป็นการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจภายในประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจในหน่วยงานภาครัฐหรือรัฐบาล ล้วนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมทั้งระดับจุลภาคและมหภาค กล่าวคือ ระดับเศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics) จะกระทบต่อปัจเจกบุคคล (Individual) และธุรกิจ (Business) ส่วนระดับเศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) จะกระทบต่อสังคม ประเทศชาติ และเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศ (George A. Manning, 2005) ทั้งด้านการประกอบธุรกิจ การเงิน การธนาคาร การจัดเก็บภาษีของรัฐบาล การสูญเสียงบประมาณแผ่นดิน โดยเปล่าประโยชน์ การศึกษา การบริการสาธารณะ สาธารณสุข สวัสดิการสังคม ฯลฯ

ระดับเศรษฐศาสตร์จุลภาค กลไกในการป้องกัน (Prevention) และตรวจสอบ (Detection) การทุจริตในภาคเอกชน ได้แก่ การควบคุมภายใน (Internal Control) การบริหารความเสี่ยงทั่วทั้งองค์กร (Enterprise Risk Management) และการบริหารความเสี่ยงด้านทุจริต (Fraud Risk Management) ของ COSO การบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting) การตรวจสอบการทุจริต (Fraud Examination) การตรวจสอบภายใน (Internal Audit) การสอบบัญชี (External Audit) ส่วน Cybercrime มี Cybersecurity Framework ของ National Institute of Standards and Technology (NIST) Cyber Standard และ CoBit IT Governance ของ ISACA รวมทั้งการตรวจสอบระบบสารสนเทศ (IT Audit) และนิติวิทยาดิจิทัล (Digital Forensics) นอกจากนี้ปัจจุบันมีโครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริต (Thailand's Private Sector Collective Action Coalition Against Corruption: CAC)⁸ เพื่อแสดงถึงความโปร่งใสและบรรษัทภิบาล (Corporate Governance) เพิ่มเติมจากโครงการ Corporate Governance Report of Thai Listed Companies (CGR) ของ IOD นำไปสู่การจัดลำดับ CG ระหว่างประเทศของธนาคารโลก (World Bank) คือ โครงการประเมินผลการปฏิบัติตามมาตรฐานสากลด้านบรรษัทภิบาล หรือโครงการ CG-ROSC (Report on the Observance of Standards and Codes: Corporate Governance Country Assessment) ซึ่งเป็นโครงการที่ประเมินว่าตลาดทุนของประเทศนั้นมีกฎเกณฑ์และการปฏิบัติเป็นไปตามมาตรฐานสากลมากน้อยเพียงใดตามหลักการของ OECD⁹

ส่วนในระดับเศรษฐศาสตร์มหภาค นอกจากหน่วยงานภาครัฐจะมีกลไกป้องกันและตรวจสอบทุจริต เช่นเดียวกับภาคเอกชนแล้ว ยังมีโครงการประเมิน คุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity & Transparency Assessment: ITA)¹⁰ ของสำนักงาน ป.ป.ช. เพื่อสนับสนุนธรรมาภิบาล (Good Governance)

⁸ โครงการ CAC ส่งเสริมให้ภาคเอกชนขอรับ Certification โดยมีผู้ตรวจสอบอิสระในโครงการ CAC (IA-CAC) ให้การรับรองเพื่อเป็นการแสดงเจตนารมณ์ไม่ยอมรับและคบค้าสมาคมกับองค์กรที่มีการทุจริตคอร์รัปชัน CAC โครงการที่ได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งจากรัฐบาลและสำนักงาน ป.ป.ช. โดยความร่วมมือของ 8 องค์กร ได้แก่ สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย (IOD) หอการค้าไทย หอการค้าต่างชาติ สมาคมบริษัทจดทะเบียนไทย สมาคมธนาคารไทย สภาธุรกิจตลาดทุนไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และได้รับการสนับสนุนการดำเนินโครงการจาก Center for International Private Enterprise (CIPE) สหรัฐอเมริกา (ที่มา : www.thai-cac.com)

⁹ G20/OECD Principles of Corporate Governance ประกอบด้วย 6 หมวด ได้แก่ (1) การบังคับใช้กฎหมายและการอบการดำเนินการด้านบรรษัทภิบาล (2) สิทธิของผู้ถือหุ้น (3) การปฏิบัติต่อผู้ถือหุ้นอย่างเท่าเทียมกัน (4) บทบาทของผู้มีส่วนได้เสียของบริษัท (5) การเปิดเผยข้อมูลและความโปร่งใส (6) ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ (ที่มา: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance>)

¹⁰ ITA ประเมินผล 10 ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) การปฏิบัติหน้าที่ (2) การใช้งบประมาณ (3) การใช้อำนาจ (4) การใช้ทรัพย์สินของราชการ (5) การแก้ไขปัญหาการทุจริต (6) คุณภาพการดำเนินงาน (7) ประสิทธิภาพการสื่อสาร (8) การปรับปรุงระบบการทำงาน (9) การเปิดเผยข้อมูล (10) การป้องกันการทุจริต (ที่มา: <https://itas.nacc.go.th>)

ในภาครัฐ และสำหรับในระดับภาพรวมของประเทศ องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) มีการจัดลำดับประเทศที่มีคะแนนความโปร่งใสมากที่สุดหรือมีปัญหา ด้านคอร์รัปชันน้อยที่สุดประจำปี 2019 คือ เดนมาร์กและนิวซีแลนด์ ได้คะแนน 87 คะแนนเท่ากัน ตามด้วยฟินแลนด์ 86 คะแนน อันดับ 4 คือ สิงคโปร์ สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ ได้คะแนนเท่ากัน 85 คะแนน ประเทศที่มีคะแนนน้อยที่สุด คือ โซมาเลีย เซาท์ซูดาน และซีเรีย ส่วนประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 101 จาก 180 ประเทศ ได้คะแนน 36 คะแนน น้อยกว่า เวียดนาม ติมอร์-เลสเต อินโดนีเซีย และมาเลเซีย (Thai Publica, 2563) ทั้งนี้ การแบ่งแยกผลกระทบจากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและกลไกการป้องกันหรือปราบปราม/ตรวจสอบทุจริตเป็นระดับเศรษฐศาสตร์จุลภาคหรือมหภาค โดยขาดจากกันนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะผลกระทบจากอาชญากรรมทางเศรษฐกิจในระดับเศรษฐศาสตร์จุลภาคย่อมส่งผลไปยังระดับเศรษฐศาสตร์มหภาค

เป็นที่น่าสนใจว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมกับทฤษฎีเกี่ยวกับการป้องกันทุจริตมีตัวแบบ (Model) ที่มีความคล้ายคลึงและสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรม Cohen and Felson ได้เขียนบทความเรื่อง Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach ในปี 1979 ถือเป็นจุดกำเนิดของทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activity Theory) มีองค์ประกอบ คือ แนวโน้มของผู้กระทำผิด (Likely of Offender) ความเหมาะสมของเป้าหมาย (Suitable of Target) ผู้พิทักษ์ขาดความสามารถ (Absence of a capable guardian) (Francis T. Cullen & Pamela Wilcox, 2010) โดย Felson กล่าวว่า อาชญากรรมจะเกิดขึ้นได้บ่งชี้หากผู้กระทำผิดพบเป้าหมายในสถานที่ที่ขาดการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ (John E. Eck, 2010 : 39) ต่อมา John E. Eck ได้สร้างตัวแบบสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle) ประกอบด้วยความต้องการของอาชญากร (Criminal Desire) เหยื่อ/เป้าหมาย (Victim/Target) และโอกาส (Opportunity) (เวลา และสถานที่) และหากมองในมุมมองของอาชญากร คือ สามเหลี่ยมการป้องกันอาชญากรรม (Crime Prevention Triangle) ประกอบด้วยความต้องการ (Desire) ความสามารถ (Ability) และโอกาส (Opportunity) และในปี 2010 John E. Eck และคณะ ได้เสนอบทความเรื่อง Super controllers and crime prevention: A routine activity explanation of crime prevention success and failure เป็นที่มาของตัวแบบ Super Controllers เพื่อขยายการอธิบาย Crime Triangle เพิ่มเติมด้วยการควบคุมผู้กระทำผิด (Offender) โดยผู้ปกครอง/คุมประพฤติ (Handler) ควบคุมเหยื่อ/เป้าหมาย (Target) โดยผู้พิทักษ์ (Guardian) และควบคุมสถานที่ (Place) โดยผู้จัดการสภาพแวดล้อม (Manager)

2. ทฤษฎีสามเหลี่ยมทุจริต (Fraud Triangle Theory) โดยในปี 1953 Donald Cressey นักอาชญาวิทยา ได้เผยแพร่ผลการวิจัยเหตุผลเบื้องหลังที่คนกระทำทุจริต ประกอบด้วย แรงจูงใจ (Pressure) โอกาส (Opportunity) และการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) ต่อมา Wolfe and Hermanson (2004) ได้เผยแพร่บทความ The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud ใน CPA Journal กล่าวว่า โอกาส (Opportunity) เป็นประตูไปสู่การทุจริต แรงจูงใจ (Pressure) และการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) เป็นการพาตนเองไปที่ประตู โดยผู้กระทำผิดจะต้องมีความสามารถ (Capability) จึงจะเห็นประตูและเดินเข้าออกประตูได้ เป็นที่มาของทฤษฎีสี่เหลี่ยมทุจริต (Fraud Diamond Theory) (Rabi'u ABDULLAHI and Noorhayati MANSOR, 2015)

จากความคล้ายคลึงและสัมพันธ์กันของทฤษฎี 2 กลุ่มข้างต้น ประกอบกับกลไกการป้องกันและปราบปราม ผู้เขียนได้สังเคราะห์ (Synthetic) พัฒนาเป็นตัวแบบ Itanan's Hexagon of Economic Crime Prevention and Suppression ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบชั้นในซึ่งเป็นสาเหตุของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ (1) ความต้องการ/แรงจูงใจของอาชญากร (Criminal Desire/Pressure) (2) ความสามารถของอาชญากร (Criminal Ability) (3) การหาเหตุผลเข้าข้างตนเองของอาชญากร (Criminal Rationalization) (4) ความเหมาะสมคัมค่าของเหยื่อ/เป้าหมาย (Suitable of Victim/Target) (5) โอกาส (Opportunity) (เวลา/สถานที่) (6) การขาดความสามารถของผู้พิทักษ์และระบบควบคุม (Capable Guardian/Control Systems) โดยองค์ประกอบในส่วนที่เป็นมุมมองด้านอาชญากรมี 3 องค์ประกอบด้านล่าง เป็นครึ่งหนึ่งขององค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งเป็นไปได้ยากที่จะจัดการความเสี่ยงกับตัวอาชญากรให้หมดไป จึงต้องจัดการความเสี่ยงที่เหลือ 3 องค์ประกอบด้านบน คือ เหยื่อ โอกาส (เวลา/สถานที่) และผู้พิทักษ์ ด้วยกลไกการป้องกันโดยสร้างระบบควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยง (Internal Control and Risk Management) ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งเป็น 2 องค์ประกอบชั้นกลาง โดยมีกลไกการปราบปรามด้วยการตรวจสอบหรือสอบทานจากผู้ตรวจสอบภายใน (Internal Audit) ผู้สอบบัญชี (External Audit) ผู้ตรวจสอบทุจริต (Fraud Examiner) นักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายและหน่วยงานกำกับดูแลให้ปฏิบัติตามกฎหมาย (Law Enforcement and Compliance) รวมทั้ง Whistleblowers ซึ่งเป็น 6 องค์ประกอบชั้นนอกสุด

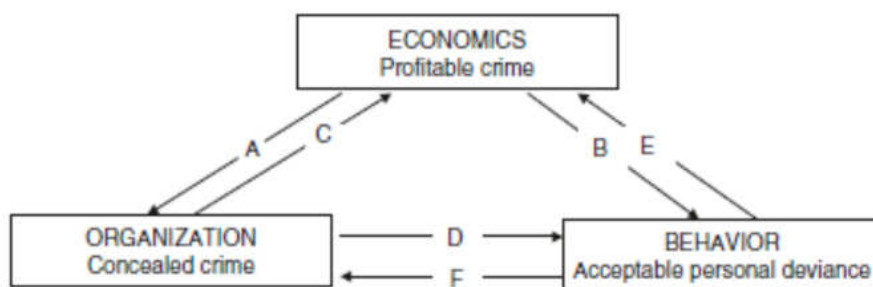

ภาพที่ 2 Itanan's Hexagon of Economic Crime Prevention and Suppression

(ที่มา: โครงร่างดัชนีนิพนธ์ของผู้เขียน)

นอกจากนี้ ทฤษฎีอาชญาวิทยาสำนักดั้งเดิม (Classical School of Criminology) ว่าด้วยเจตจำนงเสรี (Free Will) ของ Cesare Beccaria และลัทธิอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของ Jeremy Bentham ที่กล่าวถึง การตัดสินใจกระทำใดๆ ของคนจะพิจารณาว่าส่งผลให้เกิดความสุข (Pleasure) หรือความทุกข์ (Pain) มากกว่ากัน ถ้าความสุขมากกว่าความทุกข์ การกระทำนั้นดี แต่ถ้าความทุกข์มากกว่าความสุข การกระทำนั้นชั่ว และทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Theory) ของ Jon Elster ที่กล่าวถึง ทางเลือกของการกระทำที่หลากหลายโดยวิเคราะห์ต้นทุน ผลประโยชน์ ข้อดี ข้อเสีย จากนั้นจึงนำมาเปรียบเทียบกันและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด (อุทัย อาทิวะ, 2558) สอดคล้องกับทฤษฎีตัวการตัวแทนและความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (Principal Agent Theory and Conflict of Interest) ของ Jensen & Meckling (1976) ที่กล่าวถึง

หากผลตอบแทนจากการทุจริตคุ้มค่าน่ากว่าโทษที่จะได้รับหากถูกจับได้ (Gain vs Pain) ทฤษฎีเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดตัวแบบการเกิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Conceptual model of crime occurrence based on convenience theory) ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ 6 เรื่องระหว่างเศรษฐกิจ (Economic) องค์กร (Organizational) และพฤติกรรม (Behavioral) ได้แก่ (A) อาชญากรรมการเงินอาจซ่อนอยู่ในกิจกรรมทางกฎหมายขององค์กร (B) ความปรารถนากำไรและผลสำเร็จจูงใจให้คนก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (C) ความเป็นมืออาชีพและตำแหน่งหน้าที่เปิดโอกาสให้ก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (D) สภาพขององค์กรเป็นวัฒนธรรมแห่งอาชญากรรมเศรษฐกิจผู้กระทำความผิดจึงไม่เป็นผู้เบี่ยงเบน (E) การยอมรับหรือวางเฉยในพฤติกรรมเบี่ยงเบนทำให้ง่ายต่อการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (F) พฤติกรรมเบี่ยงเบนและอาชญากรรม ถูกซึมซับในบริบทขององค์กรจนไม่ได้สังเกต (Petter Gottschalk, 2016) ซึ่งตัวแบบการเกิดอาชญากรรมทางเศรษฐกิจนี้คือฐานรากของปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจซึ่งเป็น Internal Environment หรือ Control Environment ในองค์ประกอบแรกของ COSO – ERM และ COSO Internal Control นั่นเอง

ภาพที่ 3 A conceptual model of crime occurrence based on convenience theory

(ที่มา: Petter Gottschalk, Explaining White-Collar Crime)

จากที่กล่าวถึงทฤษฎีและหลักการต่างๆ มาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมไซเบอร์ กระบวนการยุติธรรม การควบคุมภายใน การบริหารความเสี่ยง การตรวจสอบภายใน การสอบบัญชี การทุจริต อาชญาวินัย ฯลฯ ล้วนเป็นองค์ความรู้แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ที่นักบัญชีนิติวิทยาควรต้องรู้ นอกเหนือไปจากวิชาการบัญชี การเงิน เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย สถิติ ฯลฯ

■ วัตถุประสงค์วิชาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยา

เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2562 สภาวิชาชีพบัญชีฯ ได้จัดงานเสวนาเพื่อแนะนำโครงการวุฒิปริญญาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC) เพื่อป้องกันและค้นหาการทุจริต ตลอดจนการบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ให้ผู้มีหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมสามารถตัดสินใจในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้อย่างเหมาะสม โดยมี คุณจักรกฤตย์ พาราพันธกุล นายกสภาวิชาชีพบัญชี เป็นประธานกล่าวเปิดการอบรม และมี ศ.(พิเศษ) วิชา มหาคุณ อธิการบดี ป.ป.ช. ดร.รีนวดี สุวรรณมงคล เลขาธิการคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) คุณประสาน หวังรัตนปราณี ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำ พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรี ร.ต.ท.ศิวัชรักษ์ พินิจารมณัฏฐ์ ประธานกรรมการตรวจสอบ บริษัท ทีทีซีแอล จำกัด (มหาชน) และที่ปรึกษาคณะกรรมการวิชาชีพบัญชีด้านการวางระบบบัญชี สภาวิชาชีพบัญชีฯ คุณประภาภรณ์ ศรีวรพงษ์พันธ์ ที่ปรึกษาคดีพิเศษ กรมสอบสวนคดีพิเศษ และ ผศ.สมชาย ศุภธาดา อาจารย์ประจำภาควิชาบัญชี คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ม.ธรรมศาสตร์ ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ FAC ร่วมเป็นคณะวิทยากรในงานเสวนา FAC ก่อนจะจัดการฝึกอบรมและทดสอบรับวุฒิปริญญาชีพ FAC ในห้วงเดือน มีนาคม – เมษายน 2563 แต่ในปัจจุบันสภาวิชาชีพบัญชีฯ ได้เลื่อนการจัดการฝึกอบรมเนื่องจากปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 โดยคณะวิทยากรได้กล่าวถึงโครงการ FAC ที่น่าสนใจ เช่น

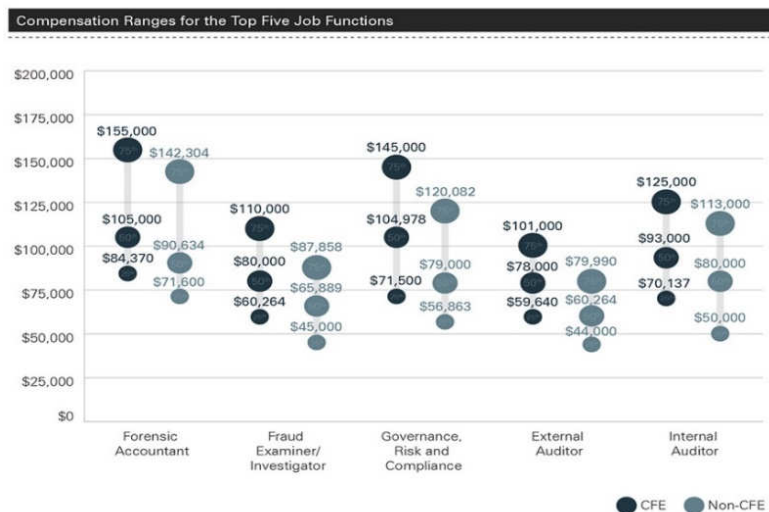
1. คุณจักรกฤตย์ พาราพันธกุล นายกสภาวิชาชีพบัญชี ได้กล่าวเปิดในงานเสวนา FAC ถึงปัญหาการทุจริตในภาครัฐและเอกชนว่าประเทศไทยยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินมาตรฐานสากลด้านการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินและการต่อต้านการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย (Anti - Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism : AML/CFT)¹¹ ซึ่งสภาวิชาชีพบัญชีฯ จะร่วมมือกับ ป.ป.ง. ต่อไป เหตุนี้สภาวิชาชีพบัญชีฯ จึงมีนโยบายยกระดับวิชาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยาให้เป็นสากล ผู้เขียนเห็นว่าความร่วมมือที่จะเกิดขึ้นเป็นก้าวสำคัญของกระบวนการทัศน์ใหม่ในความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการเอาชนะอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

2. ผศ.สมชาย ศุภธาดา กล่าวว่าในอนาคต AI จะมาแทนที่นักบัญชี Forensic Accounting จึงเป็นงานใหม่ที่เชื่อมระหว่างนักบัญชีกับนักกฎหมาย การอบรมและทดสอบ FAC หัวข้อเนื้อหาจะเป็นไปตาม AICPA ประกอบด้วย 5 วิชา โดยปรับให้เข้ากับบริบทของประเทศไทยได้แก่ (1) บทบาทการบัญชีนิติวิทยา กระบวนการรับงาน เทคนิคการสืบสวน (2) แนวทางการตรวจสอบ การเก็บข้อมูล การใช้พยาน เทคนิคการป้องกัน ตรวจสอบ และสอบทานการทุจริต (3) คดีล้มละลาย ความเสียหายทางการเงินส่วนบุคคล (4) พื้นฐานระบบกฎหมายคำให้การการเป็นพยานในชั้นศาล (5) ความเสียหายการประเมินมูลค่าการทำรายการงาน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงผลการวิจัยของ วรัญญา เอื้ออมรไพฑูรย์ (2557) ที่พบว่า 88% การมีวิชาชีพนักบัญชีสืบสวนในประเทศไทยจะสามารถช่วยตรวจสอบและป้องกันการทุจริตได้มากขึ้น 80% นักบัญชีสืบสวนจะสามารถตรวจพบการทุจริตได้ดีกว่าผู้สอบบัญชี เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดในการสอบบัญชี 72% ธุรกิจในประเทศไทยในปัจจุบันมีความจำเป็นในการใช้บริการจากนักบัญชีสืบสวนเพื่อตรวจสอบและป้องกันการทุจริต โดยให้เหตุผลว่าปัจจุบันการทุจริตในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนไปโดยคนให้ความสำคัญกับฐานะการเงินมากกว่าความถูกต้อง และ 78%

¹¹ ปัจจุบันประเทศไทยผ่านเกณฑ์ประเมิน AML/CFT 27 ข้อ จาก 40 ข้อ รอบล่าสุด ก.ค. 61 อีกทั้งมีผลประเมินด้านประสิทธิภาพในระดับสูง 4 ด้านเท่ากับ มาเลเซีย สิงคโปร์ และเบลเยียม โดยมีผลประเมินดีกว่าประเทศออสเตรเลีย ส่งผลให้ประเทศไทยไม่ถูกกำหนดเป็นประเทศที่มีความเสี่ยงสูงด้านฟอกเงิน (บัญชีดำ) แต่ยังคงต้องปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องด้านกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยต้องรายงานการแก้ไขข้อบกพร่องภายใน ม.ค. 63 จะต้องเข้ารับการประเมินติดตาม (follow-up assessment) ความคืบหน้าทั้งด้านกฎหมายและด้านประสิทธิภาพ ในปี 65 (ที่มา: https://media.thaigov.go.th/uploads/public_img/source/สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน.pdf)

มีโอกาสนในการมีวิชาชีพนักบัญชีสืบสวนในประเทศไทย องค์กรต่างๆ เริ่มให้ความสำคัญกับการตรวจสอบและป้องกันการทุจริตมากขึ้น นอกจากนั้นการมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและทันสมัยอาจส่งผลให้การทุจริตในอนาคตมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้สอบบัญชีหรือผู้ตรวจสอบภายในอาจไม่สามารถตรวจพบการทุจริตได้ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในการทำงานอีกด้วย แตกต่างจากนักบัญชีสืบสวนที่มีความเป็นอิสระและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการตรวจสอบการทุจริต

3. ร.ต.ท.ศิวัชร ภิณการณ ก่อว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วจะพัฒนา CPA ให้เป็น Forensic Accountant เพื่อต่อต้านการทุจริต ในสหรัฐอเมริกา Forensic Accountant มีค่าตอบแทนมากที่สุด รองลงมาคือ GRC Internal Audit และ Fraud Examiner โดยผู้สอบบัญชี (External Audit) มีค่าตอบแทนน้อยสุด

ภาพที่ 4 ค่าตอบแทนของวิชาชีพตรวจสอบในสหรัฐอเมริกา 5 อันดับ

(ที่มา: ACFE <https://www.acfe.com/2015-compensation-guide-key-findings>)

ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (Certified) ด้านการบัญชีนิติวิทยาและการตรวจสอบทุจริตในระดับสากลที่เป็นที่รู้จักมี 3 สถาบัน/สมาคม ได้แก่ (1) Institute of Certified Forensic Accountants (ICFA) ออกใบอนุญาต Certified Professional Forensic Accountant (CPFAcct) (2) Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) ออกใบอนุญาต Certified Fraud Examiner (CFE) และ (3) The American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) ออกใบอนุญาต Certified in Financial Forensics (CFF) ซึ่งก่อนหน้านี้ประเทศไทยไม่เคยมีสมาคมหรือสถาบันใดเป็นผู้จัดการฝึกอบรมและทดสอบเพื่อออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพด้านนี้มาก่อนจนกระทั่งคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ FAC สภาวิชาชีพบัญชี ประกอบด้วย ผศ.สมชาย ศุภธาดา คุณประภารัตน์ ศรีวรพงษ์พันธ์ ร.ต.ท.ศิวัชร ภิณการณ ผศ.ดร.วชิระ บุญยเนตร ดร.พเยย เสงี่ยมวิบูล และคุณชัยยุทธ อังศุวิทยา โดยมี ผศ.ดร.ธีรชัย อรุณเหลืองศิริเลิศ เป็นที่ปรึกษา ซึ่งถือเป็นคณะริเริ่มขับเคลื่อนวิชาชีพการบัญชีนิติวิทยาให้เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง ผู้สอบบัญชี (External Audit) ผู้ตรวจสอบภายใน (Internal Audit) และนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) คือ วัตถุประสงค์ และรายงานผลการตรวจสอบ แม้เทคนิคการตรวจสอบสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกันได้ในบางกรณี ดังนั้นใบประกอบวิชาชีพควรแยกแต่ละด้าน ตามความถนัดและชำนาญที่ต่างกันให้ชัดเจน กล่าวคือ ผู้สอบบัญชี CPA เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบบัญชีให้เชื่อมั่นต่อรายงานการเงินว่าเป็นไปตามมาตรฐานการรายงานการเงิน (International Financial Reporting Standards: IFRS) หรือไม่ เพื่อให้ผู้ใช้งบการเงินสามารถนำไปใช้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ผู้ตรวจสอบภายใน CIA/CPIAT

เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบให้ความเชื่อมั่นและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับระบบการควบคุมภายใน การบริหารความเสี่ยง และการกำกับดูแลกิจการที่ดี เพื่อเพิ่มมูลค่าให้องค์กรเติบโตอย่างยั่งยืน ส่วนนักบัญชีนิติวิทยา FAC เป็นผู้เชี่ยวชาญในการสืบสวนรวบรวมตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานเพื่อแสดงในชั้นศาลในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญ หรือเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินคดี หรือผู้ไกล่เกลี่ย

การที่ผู้ตรวจสอบภายในเป็นผู้ตรวจพบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้มาก เนื่องจากปัจจุบันสังคมยังไม่รู้จักวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาอย่างแพร่หลาย ผู้บริหารมักมอบหมายให้ผู้ตรวจสอบภายในทำงานตรวจสอบทุจริต และสืบสวนสอบสวนด้วย ซึ่งขัดต่อมาตรฐานของวิชาชีพผู้ตรวจสอบภายใน รหัส “1210.A2 – Internal auditors must have sufficient knowledge to evaluate the risk of fraud and the manner in which it is managed by the organization, but are not expected to have the expertise of a person whose primary responsibility is detecting and investigating fraud.” ที่กำหนดให้ผู้ตรวจสอบภายในต้องมีความรู้เพียงพอที่จะประเมินความเสี่ยงของการเกิดทุจริตและการจัดการทุจริต แต่ไม่ต้องเชี่ยวชาญเท่าผู้ตรวจสอบทุจริต ผู้ตรวจสอบภายในจึงเป็นเพียงผู้ป้องกันการทุจริตจากบริการให้ความเชื่อมั่น (Assurance) และให้คำปรึกษา (Consulting) เกี่ยวกับระบบการควบคุมภายใน (Internal Control) การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) และการกำกับดูแลกิจการที่ดี (Corporate Governance) หากผู้ตรวจสอบภายในไปตรวจทุจริตจะสุ่มเสี่ยงต่อการทำงานต่อเนื่องในองค์กรและอาจได้รับอันตราย องค์กรส่วนใหญ่จึงนิยมแต่งตั้งคณะทำงานตรวจสอบพิเศษขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สืบสวน สอบสวน และได้สวนพนักงานที่กระทำทุจริต รวมทั้งพิจารณาบทลงโทษและการส่งดำเนินคดี สำหรับผู้บริหารที่มีความรู้เข้าใจขอบเขตหน้าที่ของผู้ตรวจสอบภายในอย่างแท้จริงจะนิยมจ้างผู้ตรวจสอบทุจริต (Fraud Examiner) หรือนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) จากภายนอก (Outsource) มาสืบสวนทางลับเพื่อหาหลักฐานสำหรับเตรียมการสู่ชั้นดำเนินคดี

นอกจากนี้นักนิติวิทยาดิจิทัล (Digital Forensics) แบ่งเป็น Computer Forensic และ Network Forensic (บางตำราอาจแบ่งมากกว่านี้) มีความชำนาญในการเก็บหลักฐานทางดิจิทัล แต่อาจไม่เข้าใจว่าต้องเก็บหลักฐานทางธุรกิจใดบ้างเพื่อนำไปสู่การดำเนินคดีต่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจจึงต้องทำงานร่วมกับนักบัญชีนิติวิทยา (สมชาย ศุภธาดา, 2562 : 11-6) ส่วนผู้ตรวจสอบระบบสารสนเทศ (IT Auditor) จะคล้ายกับ Computer Forensic ในเรื่องของ การรักษาความปลอดภัยของข้อมูล CIA 3 ประการ ได้แก่ (1) การรักษาความลับ (Confidentiality) (2) ความถูกต้องสมบูรณ์ (Integrity) (3) ความพร้อมใช้งาน (Availability) แต่ IT Audit เป็นการตรวจสอบระบบการควบคุมภายใน การบริหารความเสี่ยง และการกำกับดูแลเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT Governance) ที่ให้ความเชื่อมั่นใน General Control และ Application Control ขององค์กร ไม่ได้มีหน้าที่ในการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานดิจิทัลเพื่อหาผู้กระทำความผิดในการดำเนินคดี

หากจะยกระดับใบประกอบวิชาชีพ FAC และ CIA/CPIAT ให้ได้รับการยอมรับเช่นเดียวกับ CPA ต้องกำหนดไว้ในกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1197 “บุคคลนั้นต้องจัดให้มีผู้สอบบัญชีคนหนึ่งหรือหลายคนตรวจสอบแล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ภายในสี่เดือนนับแต่วันที่ลงนามในบัญชีนั้น” และ พ.ร.บ.กำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนฯ มาตรา 18 (2) “ไม่จัดให้มีผู้สอบบัญชีตรวจสอบบุคคลไม่นำบัญชีบุคคลเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ ไม่ส่งสำเนางบดุล หรือไม่มีสำเนางบดุล ตามมาตรา 1197 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท” เพราะหากไม่กำหนดไว้ในกฎหมายผู้ประกอบการและสังคมย่อมไม่ให้ความสำคัญต่อ FAC ดังเช่น CIA/CPIAT ที่ประสบปัญหาในปัจจุบัน เนื่องจากผู้ประกอบการเห็นว่าไม่จำเป็นต้องจ้าง Internal Audit ที่ได้รับใบอนุญาตมาเป็น Chief Audit Executives (CAE) เพราะกฎหมายมิได้บังคับไว้ ผลที่ตามมาคือการตรวจสอบภายในไม่มีคุณภาพ

ทำให้กิจการขาดระบบการควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงที่ดี ขาดความโปร่งใสและขาด การกำกับดูแลกิจการที่ดี ส่งผลกระทบต่อการเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร (Sustainable Growth) และไม่ Maximize shareholder wealth ตามหน้าที่ของฝ่ายบริหาร (ตัวแทน) ที่มีต่อผู้ถือหุ้น (ตัวการ) ตามทฤษฎี Principal Agent Theory ที่กล่าวมา ทั้งนี้ FAC ย่อมาจาก Forensic Accounting Certificate ซึ่งเป็นเพียงวุฒิบัตรประกอบวิชาชีพ ควรใช้คำว่า Certified Forensic Accounting of Thailand (CFAT) เพื่อยกระดับเป็นใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ให้สอดคล้องกับการบรรจุไว้ในกฎหมายต่อไป

■ แนวทางและกลไกของวิชาชีพการบัญชีนิติวิทยาในขั้นถัดไป

ดร.รีนวดี สุวรรณมงคล เลขาธิการคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เป็นวิทยากรในงานเสวนา FAC กล่าวว่า ก.ล.ต. มีผู้จบบัญชีเพียง 30% แต่งานส่วนใหญ่ต้องใช้ความรู้ด้านบัญชี ก.ล.ต. มีนโยบายต้องการ Forensic Accountant และ Data Scientists (Digital Forensic) มาร่วมงาน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กล่าวคือ (1) ต้นน้ำ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาการกระทำผิด และต้องมีกลไกคุ้มครองพยาน Whistleblower (2) กลางน้ำ เป็นการดำเนินการตรวจสอบเชิงลึก ซึ่งต้องใช้เทคนิค Forensic Accounting และ Data Scientists มาทำ Mapping สืบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน (3) ปลายน้ำ เป็นการดำเนินการตามกฎหมาย ต้องการแก้กฎหมายให้ ก.ล.ต. มีอำนาจในสอบสวน/ไต่สวนได้เองแทน DSI ป.ป.ง. ป.ป.ช. โดยร่วมมือกับกระทรวงยุติธรรม และนิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science)

ในช่วงท้ายของการเสวนา FAC คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนโครงการ FAC กล่าวว่า ต่อไปจะออกกฎกระทรวงเพิ่มบริการด้านการบัญชีนิติวิทยาไว้ในด้านอื่น (ด้านที่ 7) ตามมาตรา 4 พ.ร.บ.วิชาชีพบัญชี พ.ศ.2547 เพิ่มเติมจาก 6 ด้าน คือ ด้านการทำบัญชี ด้านการสอบบัญชี ด้านการบัญชีบริหาร ด้านการวางระบบบัญชี ด้านการบัญชีภาษีอากร ด้านการศึกษาและเทคโนโลยีการบัญชี

ผู้เขียนได้สอบถามในที่ประชุมเสวนา FAC ถึงนโยบายการให้ค่าตอบแทนวุฒิปริญญาชีพการบัญชี นิติวิทยา และใบอนุญาตวิชาชีพการตรวจสอบด้านอื่นๆ ของภาครัฐ เช่น CPA CIA CPIAT CISA TA ฯลฯ เพื่อให้ข้าราชการมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองไปสอบรับใบอนุญาตและกลับมาพัฒนาองค์กร ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐไม่มีค่าตอบแทนใบประกอบวิชาชีพมีเพียงค่าตอบแทนเงินประจำตำแหน่งเท่านั้น คุณประสาน หวังรัตนปราณี ผู้ช่วยรัฐมนตรีฯ เห็นด้วยกับความคิดของผู้เขียน โดยจะนำไปพิจารณาและนำเสนอผู้บริหารต่อไป และท่านยังกล่าวอีกว่า หน่วยงานภาครัฐที่ต้องใช้นักบัญชีนิติวิทยา เช่น ป.ป.ง. ป.ป.ช. ก.ล.ต. ธปท. จำเป็นต้องผลักดันส่งเสริมให้ข้าราชการมาฝึกอบรมโครงการ FAC นอกจากนี้ผู้เขียนได้เสนอความคิดเห็นแก่ท่านเกี่ยวกับโครงการ CAC ของ IOD ที่ร่วมกับ ป.ป.ช. ควรมีนโยบายผลักดันให้กระทรวงการคลังพิจารณากำหนดคุณสมบัติผู้ค้ากับภาครัฐ จะต้องได้รับใบอนุญาต CAC เพื่อแสดงถึง ความโปร่งใส ร่วมต่อต้านทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งท่านเห็นด้วยและรับไปพิจารณาเช่นกัน และเมื่อไม่นานนี้ผู้เขียนได้รับทราบข้อมูลความคืบหน้าของวิชาชีพการบัญชีนิติวิทยาจาก ร.ต.ท.ศิวัชร ภิรมย์รัตน์ ว่าปัจจุบันสภาวิชาชีพบัญชี อยู่ระหว่างการพิจารณาทำความมือ MOU ร่วมกับ AICPA ในอนาคต

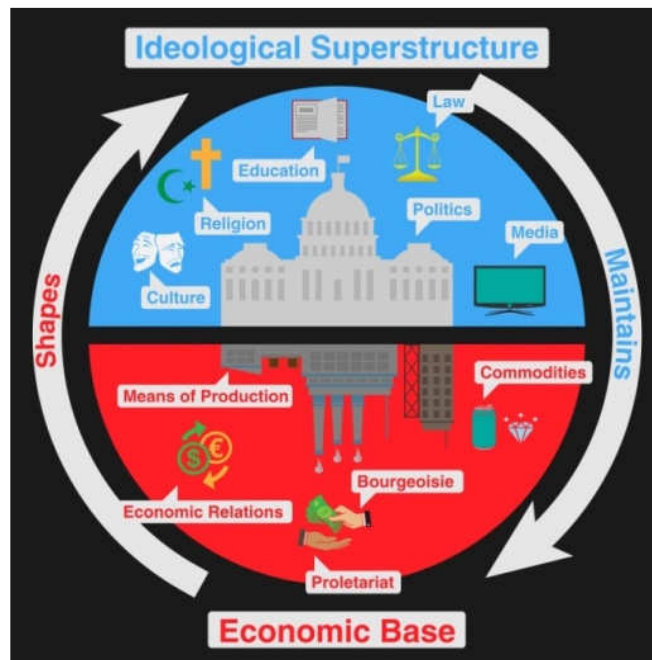
ผู้เขียนมีความเห็นว่าการปฏิบัติงานสืบสวนของนักบัญชีนิติวิทยาภาคเอกชนควรได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการเงินในการสืบสวนเส้นทางการเงินของคู่กรณีให้สะดวกยิ่งขึ้น โดยปกติเมื่อพนักงานสอบสวน รับแจ้งความ พนักงานอัยการสั่งฟ้อง และ/หรือ หมายความยื่นคำฟ้อง ศาลประทับรับฟ้องและมีคำสั่งให้สถาบันการเงินสนับสนุนข้อมูลได้ แต่หากนักบัญชีนิติวิทยาภาคเอกชนที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพมีอำนาจเช่นเดียวกับนักบัญชีนิติวิทยาภาครัฐ (เจ้าหน้าที่สืบสวน) จะสามารถสืบสวนรวบรวมหลักฐานได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญที่สุด

สำคัญไม่น้อยไปกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ความปลอดภัยในการประกอบวิชาชีพยังมีน้อยกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ นักบัญชีนิติวิทยาภาคเอกชนจะเป็นบริษัท Outsource เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยในการรับงานลักษณะ Firm ไม่ใช่ Freelance นักบัญชีนิติวิทยาไม่ควรเป็นพนักงานภายในบริษัทเพราะการไปตรวจสอบทุจริตในบริษัทที่ตนทำงานอยู่ย่อมไม่ปลอดภัย เช่นเดียวกับผู้ตรวจสอบภายในที่ไม่สามารถและไม่มีหน้าที่ตรวจสอบทุจริตภายในองค์กรของตนเอง ดังนั้น สภาวิชาชีพบัญชีฯ ซึ่งในอนาคตจะเป็นหน่วยงานกำกับดูแลวิชาชีพด้านนี้ จำเป็นต้องพัฒนากลไกในการคุ้มครองความปลอดภัยแก่นักบัญชีนิติวิทยาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมให้นักบัญชีและผู้สอบบัญชีทั่วไป กล้าที่จะพัฒนาตนเองเป็นนักบัญชีนิติวิทยา

■ บทสรุป

ศิลปพร ศรีจันทเพชร (2553) กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้สอบบัญชีและนักบัญชีสืบสวน (นักบัญชีนิติวิทยา) มีความแตกต่างกันในด้านความรู้ ความสามารถด้านต่างๆ สำหรับการปฏิบัติงานตรวจสอบ โดยนักบัญชีสืบสวนต้องมีความรู้ในหลาย ๆ ด้านมากกว่าผู้สอบบัญชี คือ ด้านกฎหมาย (กระบวนการยุติธรรม) และด้านอาชญาวิทยา ส่วนในด้านการสอบบัญชีก็มีความแตกต่างกันบางส่วนโดยที่นักบัญชีสืบสวนต้องมีความรู้ด้านสอบบัญชีที่เน้นในเชิงสอบสวนด้วย และผู้เขียนยังเห็นอีกว่า ทักษะที่สำคัญที่สุดของนักบัญชีนิติวิทยา คือ การมีวิจักษ์ญาณในการสังเกตและสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพ (Professional Skepticism) ในลักษณะของนักสืบที่มีความคิดสร้างสรรค์ไม่ยึดติดกับกรอบกฎเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งแตกต่างจากผู้สอบบัญชีทั่วไป

อาชญากรรมทางเศรษฐกิจสามารถเชื่อมโยงกับอาชญากรรมอื่นๆ ได้ทุกรูปแบบ เนื่องจาก “เงิน” เป็นปัจจัยพื้นฐานของสังคมแห่ง “ทุนนิยม (Capitalism)” หรือ “วัตถุนิยม (Materialism)” การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White – collar Crimes) จึงเป็นการลดปัญหา ลดแรงจูงใจ และตัดช่องทางท่อน้ำเลี้ยงของการก่ออาชญากรรมอื่นๆ (Blue – collar Crime) รวมทั้งมีส่วนช่วยสนับสนุนการลดปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เพราะฐานเศรษฐกิจ (Economic Base) ถือเป็นฐานของโครงสร้างต่างๆ ทางสังคม (Ideological Superstructure) ตาม Marx’s Base/Superstructure Model of Society อาชญากรรมทางเศรษฐกิจถือเป็นตัวการสำคัญที่ฉุดรั้งการพัฒนาประเทศ เกิดปัญหาความยากจน เกิดแรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Inequality) ทำให้แต่ละประเทศติดกับดักไม่สามารถก้าวข้ามสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือเป็นประเทศที่มีความศิวิไลซ์ (Civilization) ได้สำเร็จ ต้องกลายเป็นประเทศฐานล่างที่คอยพึ่งพาประเทศมหาอำนาจเสมือนดังเป็นเมืองขึ้นที่สูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจ (Economic Sovereignty)

ภาพที่ 5 Marx's Base/Superstructure Model of Society

(ที่มา: https://www.reddit.com/r/Marxism/comments/8no3vw/simple_basesuperstructure_infographic)

นักบัญชีนิติวิทยาามีบทบาทสำคัญอย่างมากในกระบวนการยุติธรรม เป็นผู้สืบสวน รวบรวม และพิสูจน์พยานหลักฐาน รวมทั้งการเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในชั้นศาล เพื่อมัดตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ป้องปรามมิให้เป็นเยี่ยงอย่าง รวมทั้งสอดส่องสร้างระบบป้องกันการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องยกระดับการบัญชีนิติวิทยาสู่การเป็นวิชาชีพในประเทศไทย เพื่อให้สังคมเข้าใจและยอมรับกลไกเครื่องมือการบัญชีนิติวิทยาอันเป็นความหวังที่จะช่วยลดปัญหาอาชญากรรมเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความตั้งใจศึกษาในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยได้เสนอโครงร่างดัชนีพันธะเรื่อง “การบัญชีนิติวิทยา: กลไกป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมไซเบอร์” (THE FORENSIC ACCOUNTING : MECHANISMS FOR PREVENTION AND SUPPRESSINON OF ECONOMIC CRIME AND CYBERCRIME)ในการศึกษาปริญญาเอก อาชญวิทยาและงานยุติธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อวิจัยถึงปัญหาสาเหตุ รูปแบบ กรณศึกษาการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมไซเบอร์ เพื่อหาแนวทาง กลไก และเทคนิคการบัญชีนิติวิทยา มาช่วยในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ใช้การก่ออาชญากรรมไซเบอร์เป็นเครื่องมือในบริบทสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ดิจิทัลต่อไป

■ เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิริติ ขึ้นพิทยาสรร. (2562). *เอกสารประกอบการสอน Social Philosophy & Analytical Approaches*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการการขับเคลื่อนโครงการประกาศนียบัตรความรู้ด้านการบัญชีนิติวิทยา สภาวิชาชีพบัญชี. (2562). *เอกสารประกอบการเสวนา แนะนำโครงการประกาศนียบัตรความรู้ด้านการบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC)*. สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2562). *เอกสารประกอบการสอน Community Justice, Restorative Justice & Diversion*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิอร งามอาจสิทธิกุล และ เสาวนีย์ ลิขมวัฒน์. (2546). การบัญชีสืบสวนในทัศนคติของผู้สอบบัญชี: การบัญชีสืบสวนในประเทศไทย. *วารสารวิชาชีพบัญชี*, 3(6), 67-77.
- พรชัย ชันดี และคณะ. (2558). *ทฤษฎีอาชญาวิทยา: หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์*. กรุงเทพฯ: ส.เจริญการพิมพ์.
- วรัญญา เอื้ออมรโพธิ์. (2557). *การศึกษาความเป็นไปได้ของวิชาชีพนักบัญชีสืบสวนในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศิรินทิพย์ จ้อยพุดชา. (2563). ผลกระทบของคุณลักษณะของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตต่อความพร้อมในการทำงานด้านการบัญชีสืบสวนในประเทศไทย. *วารสารสภาวิชาชีพบัญชี*, 2(4), 48-63.
- ศิลปพร ศรีจันทะ. (2553). มารู้อีกกับการบัญชีสืบสวน. *วารสารวิชาชีพบัญชี*, 6(17), 22-28.
- สมชาย ศุภธาดา. (2560). *เอกสารประกอบการบรรยาย การบัญชีบริหารเชิงกลยุทธ์และการกักตุนกิจการและการบัญชีนิติวิทยา*. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาย ศุภธาดา. (2562). *การบัญชีนิติวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตำรวจ.
- สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (2559). *ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์*.
- สุพจน์ สุโรจน์. (2562). *การบริหารงานยุติธรรม*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อัมณพ ชูบำรุง และ อุนิษา เลิศโตมรสกุล. (2555). *อาชญากรรมและอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย อาทิวะ. (2558). *ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: หจก.วี.เจ.พรินติ้ง
- อุษณา ภักธมนตรี. (2558). *การตรวจสอบภายในสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์
- CAT cyfence. (2560). *ทำความรู้จักกับ NIST Cybersecurity Framework*. สืบค้นจาก <https://www.catcyfence.com/it-security/article/nist-cybersecurity-framework>
- Thai Publica. (2563). *ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันปี 2562 ไทยอันดับถดถอย 101 ต่อด้านทุจริตทั่วโลก* ย่างกับที่. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2020/01/corruption-perception-index-2019>

ภาษาอังกฤษ

- A. Spencer Wilcox. (2015). *The Crime Prevention Triangle*. Retrieved from <https://www.schererville.org/crime-prevention-triangle>
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). *Forensic Accountant*. Retrieved from <https://www.acfe.com/forensic-accountant.aspx>
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). *The Fraud Tree*. Retrieved from <https://www.acfe.com/fraud-tree.aspx>
- Association of International Certified Professional Accountants (AICPA). (2020). *STATEMENT ON STANDARDS FOR FORENSIC SERVICES*.
- Criminal Justice Research. *Routine Activities Theory*. Retrieved from <http://criminal-justice.iresearchnet.com/criminology/theories/routine-activities-theory>
- David T. Wolfe and Dana R. Hermanson. (2004). *The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/c9c8/32fa299f648464cbd0172ff293f5c35684b6.pdf>
- Donald R. Cressey. *Fraud Triangle*. Retrieved from <https://www.acfe.com/fraud-triangle.aspx>
- Francis T. Cullen & Pamela Wilcox (Eds.). (2010). *Encyclopedia of Criminological Theory: Cohen, Lawrence E., and Marcus K. Felson: Routine Activity Theory*. SAGE Publications.
- George A. Manning. (2005). *Financial Investigation and Forensic Accounting*. Taylor & Francis Group.
- Institute of Certified Forensic Accountants (ICFA). *What is Forensic Accounting*. Retrieved from <http://www.forensicglobal.org/forensicaccounting.html>
- Jensen & Meckling. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 305-360.
- Nic Ryder. (2018). *WHITE COLLAR CRIME AND RISK: Financial Crime, Corruption and the Financial Crisis*. Palgrave Studies in Risk, Crime and Society.
- Petter Gottschalk. (2016). *Explaining White-Collar Crime: The Concept of Convenience in Financial Crime Investigations*. Palgrave Macmillan.
- Rabi'u ABDULLAHI and Noorhayati MANSOR. (2015). Fraud Triangle Theory and Fraud Diamond Theory. Understanding the Convergent and Divergent For Future Research. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, HRMARS, 5(4), 38-45.
- Rana Sampson, John E. Eck., and Jessica Dunham. (2010). Super controllers and crime prevention: A routine activity explanation of crime prevention success and failure. *Security Journal*, 23(1), 37-51.